

[illegible]

**Uitgave van: Historisch Genootschap, Hendrik Ido Ambacht
Historische Vereniging, Zwijndrecht
Jaargang 4 nr. 1
april 1990**

Swindregt Were

I N H O U D :

De molen van de polder Heer Oude- lands Ambacht	blz. 2
De nooit gebouwde korenmolens naast de Develsluis te Kleine Lindt	blz. 10
Weeklacht van den "Dikken Molen" Welgelege	blz. 16
De Hitlerharing	blz. 18
De verenigde strijdkrachten van Sandelingen Ambacht in 1672	blz. 21
Een bloemlezing uit het Ambachts dialect	blz. 31
Colofon	blz. 36

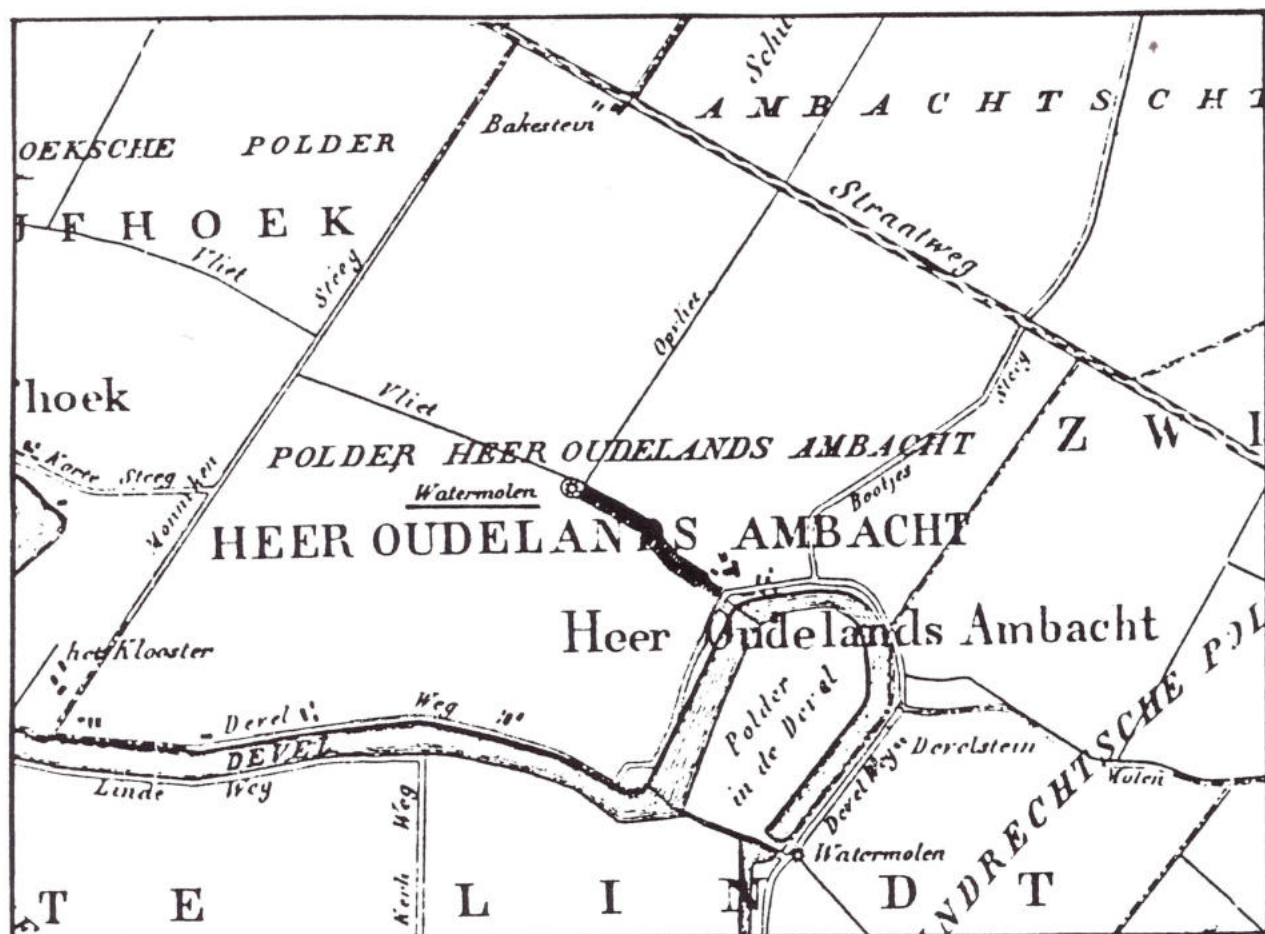
*

DE MOLEN VAN DE POLDER HEER OUDELANDS AMBACHT

De Develboezem

Het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtsche Waard was van oudsher verdeeld in twee boezemgebieden: de Waal- en de Develboezem. De polder Heer Oudelands Ambacht behoorde samen met Kijfhoek, Zwijndrecht en Groote en Kleine Lindt tot de Develpolders binnen het hoogheemraadschap. Bij de herbedijking van de Zwijndrechtse Waard, omstreeks 1332, werd de rivierarm de Devel evenals de Waal aan beide uiteinden door afdamming van het rivierwater afgesloten. De ongeveer 6200 meter lange Devel liep toen vanaf de Ringdijk van het Hoogheemraadschap te Groote Lindt met enkele grote bochten naar dezelfde Ringdijk te Kleine Lindt. Hier waterde hij via de haven van Kleine Lindt af op de Oude Maas.

Een probleem waarmee de Develpolders kampten, was de lage waterstand van de Devel, waardoor zij niet net als de Waalpolders vrij op de rivier konden lozen. Dit kon echter ondervangen worden door de stichting van een bovenmolen. Het beheer van de molen lag in handen van de vier Develpolders, totdat het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtsche Waard in 1862 deze taak overnam. Later werd de bovenmolen vervangen door een stoomgemaal, dat in 1883 gereed kwam. (1) In de Keur van het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtsche Waard werd de bovenwatermolen van de Develpolders aangewezen als peilmolen. De molenaar van deze peilmolen moest het de molenaars van de op de Devel uitwaterende polders direct laten weten als het peil in de Devel de aangewezen hoogte had bereikt. Dit deed hij door op het achtereinde van de kap van de molen een Hollandse vlag te plaatsen. Na zonsondergang werd het sein gegeven met een lantaarn. Het sein verbood de molenaars van de poldermolens langer op de Develboezem uit te malen.

De poldermolen

De molen van Heer Oudelands Ambacht stond ongeveer in het midden van de polder. Via een circa 500 meter lange voorboezem sloeg deze het overtollige water uit op de Devel.

In 1819 werd de wipwatermolen tot een bedrag van 8100 gulden tegen brand verzekerd bij de Onderlinge Brandwaarborg Maatschappij voor Poldermolens te Amsterdam. Dat bleek geen geld in het water gegooid: op 7 februari 1831 ontdekte molenaar Dirk Bravenboer namelijk brand in de molen. Met behulp van de brandspuiten van de naburige gemeenten Heerjansdam en Kijfhoek werd tevergeefs geprobeerd de brand te blussen. De molen was onherstelbaar beschadigd.

Op de plaats van de afgebrande wipmolen zou een nieuwe molen worden gebouwd, ditmaal een ronde van steen. Hout en riet maakten plaats voor portlandcement. De openbare aanbesteding van de bouw van de nieuwe molen vond op 9 maart 1831

plaats in het raadhuis van Groote Lindt. Het polderbestuur kende de opdracht toe aan Aart Labrijn, timmerman te Hendrik Ido Ambacht. Hij was met 7219 gulden de laagste inschrijver. Om de voltooiing van de bouw te garanderen, had Aart Labrijn twee borgen, Pieter Labrijn en Huig Nouwen. "Alle werken zal den aannemer zindelijk en net en prompt en goed moeten bewerken en alles na de orders die men hem vooraf en onder de bewerking geven zal....", zo luidde de instructie voor de aannemer. Het toezicht op het werk lag in handen van Johannes den Braanker, fabrik en Frans van der Plaat, timmerman, beiden wonende te Oud-Alblas.

Het bestek en de voorwaarden waarnaar de bouw van de molen was aanbesteed, bepaalden dat op 1 april met het metselwerk moest worden begonnen. Op 1 juni diende het metselwerk buiten klaar te zijn en de kap getimmerd. Op 15 augustus moest de molen kunnen draaien en een maand later diende ook het schilderwerk gereed te zijn. Als de aannemer erin zou slagen de molen voor 15 augustus te laten malen, had hij recht op een premie van 25 gulden per week. Voor iedere werkdag die de molenmaker echter langer nodig zou hebben om zijn werk te voltooien zou 10 gulden van de aanneemsom worden ingehouden. De opgeleverde molen zou pas worden goedgekeurd nadat de aannemer deze gedurende acht volle maaldagen had laten malen, en alle eventueel geconstateerde gebreken op zijn kosten had hersteld. Tot die tijd werd de polder Heer Oudelands Ambacht bemalen door de molen van de naburige polder Kijfhoek.

Blijkens een "Algemeene Aanmerking" in de "Memorie van Opheldering" behorende bij de begroting over 1831, keek het polderbestuur tevreden terug op de wijze waarop zij de belangen van de ingelanden in dit moeilijke jaar had behartigd. Dit leek gerechtvaardigd gezien "de algemeene goedkeuring der meeste ingelanden over de genomen maatregelen door de administratie in 't

werk gesteld om de polder bij gemis der molen van het overtollige water te ontlasten, terwijl ook de tegenwoordig daargestelde molen zodanig aan het doel beantwoordt dat deselve tegen allen de molens van de Zwijndrechtsche Waard in de spoedige lozing van water kan wedijveren".

Op 23 oktober 1831 werd de nieuwe molen tegen brand verzekerd tot een bedrag van 9200 gulden, dat in 1862 werd verhoogd tot 10.400 gulden. Bij de bouw van de molen had de aannemer twee grenen Rijnse molenroeden moeten steken met een lengte van 24 $\frac{3}{4}$ el. In 1875 werd één van de houten roeden vervangen door een ijzeren molenroede nr. 903, geleverd door de gebroeders Pot uit Kinderdijk. Volgens Teixeira de Mattos (2) had de molen een vlucht van 25 meter. Hij schreef aan het scheprad een middellijn van 5.80 meter toe en een schoepbreedte van 44 cm.

In 1854 leverde F.J. Penn en Co., ijzergieters te Dordrecht een ijzeren molenas met een garan-

tie van 50 jaar op het breken of defect raken van de as "door gebrek aan het fabrikaat". In 1863 werd de molen voorzien van een ijzeren wateras en ijzeren scheprad.

Molenaars van Heer Oudelands Ambacht

1747	Jan Vlieg (3)
1772-1777	Bastiaan Vlieg
1777-1778	Poulus Vlieg
1778-1779	Bastiaan Vlieg
1779-1780	Poulus Vlieg
1780-1781	Bastiaan Vlieg
1781-1782	Poulus Vlieg
1782-1783	Bastiaan Vlieg
1783-1784	Poulus Vlieg
1784-1785	Bastiaan Vlieg
1785-1786	Poulus Vlieg
1786-1787	Bastiaan Vlieg
1787-1788	Poulus Vlieg
1788-1789	Bastiaan Vlieg
1789-1808	Jan Buitendijk
1808-1819	Dirk Bravenboer
1827	Hendrik Venboer (?)
1828-1853	Dirk Bravenboer
1854-1894	Arie Bravenboer
1895-1900	Evert de Vrij
1900-1902	P. van Rijswijk
1903	W. van Rijswijk
1903-1925	Frederik Bras

De rekeningen van de polder Heer Oudelands Ambacht zijn vanaf 1772 bewaard gebleven. Hierin werden de polderlasten verantwoord. Blijkens deze rekeningen bedroeg het maalloon dat de molenaar verdiende, lange tijd ongeveer 100 gulden per jaar. Echter, in het eerste kwart van de 20ste eeuw ging het maalloon met sprongen omhoog: molenaar Bras startte in 1903 met een jaarwedde van 125 gulden. Dit bedrag werd in 1916 verhoogd tot 150 gulden, in 1919 tot 175 gulden en in 1920 tot 250 gulden. Deze loonsverhogingen leggen de inflatie in genoemde pe-

riode aan den dag. Naast het maalloon verdiende de molenaar nog bij met andere werkzaamheden in opdracht van het polderbestuur. Zo werd hij ingeschakeld bij het schoonmaken van de molen-vliet. Voorts had de molenaar recht op vrije inwoning in de molen en gebruik van het schuurtje en fornuis.

Als de molenaar nalatig was in het bemalen van de polder werd dit hem zwaar aangerekend door de gedupeerde ingelanden. Dit moest in 1890 molenaar Bravenboer ondervinden. Deze was enige tijd ziek geweest en had verzuimd een vervanger in te schakelen, zodat er niet gemalen werd. Omdat het water in de polder hoog stond, werd de hulp ingeroepen van de zoon van de molenaar van Groote en Kleine Lindt. De kosten hiervan kwamen voor rekening van Bravenboer, zo besloot het bestuur naderhand.

Dat de molenaar een andere mening was toegedaan zal niemand verwonderen.

Om gezondheidsredenen kwam het vaker voor dat Arie Bravenboer een beroep op anderen moest doen. De ouderdom komt met gebreken. In november werd het functioneren van de molenaar door de voorzitter van de polder in de bestuursvergadering aan de orde gesteld. De voorzitter deelde mede dat "de watermolenaar A. Bravenboer sedert geruime tijd ongesteld en sukkelende is en het hem gevaarlijk voorkomt de zorgen voor den molen aan hem te blijven toevertrouwen.

Met het oog op zijn hoogen leeftijd en zijn alleen wonen komt 't hem voor dat die toestand niet zoo mag blijven voortduren." Molenaar Bravenboer werd daarom per 1 januari 1895 eervol ontslagen. In 1896 verzocht hij, zich beroepende op zijn lange staat van dienst, om een jaarlijkse toelage. Ofschoon de voorzitter hier geen voorstander van was, werd besloten de oude molenaar tot wederopzegging een uitkering van 26 gulden per jaar te geven.

Het einde van windbemaling

In 1923 moest de oude stoomketel van het bovengemaal van de Develpolders worden vervangen. Er werd toen besloten tot electrificatie van het Develgemaal over te gaan. Deze aangelegenheid werd door sommige ingelanden aangegrepen om hun wensen tot wijziging van de bemaling van de Develpolders te berde te brengen. Een plan tot verlaging van het Develpeil met maar liefst 3 meter werd in 1924 goedgekeurd. Hiermee zouden de Develpolders een natuurlijk lozing in de boezem krijgen, zodat de poldermolens konden komen te vervallen. De realisatie van dit plan gaf nogal wat problemen, maar in 1926 kwam het werk gereed. Dit betekende voor de Develpolders dat zij waren verlost van de hoge onderhoudskosten van de nu overbodig geworden watermolens. Bovendien waren zij voor hun bemaling niet meer afhankelijk van de wind.

Zo vielen de molens in 1926 onder de slopershamer. Het polderbestuur van Heer Oudelands Ambacht besloot echter de molenromp te laten staan en deze te verbouwen tot woning. Deze "peperbus" in de Pieterman vormde een stille getuige van de vervlogen tijd van windbemaling in de Zwijndrechtse Waard. Echter in 1956 maakte het bestuur van de Develpolder, de polder die in 1954 door samenvoeging van de vier Develpolders was ontstaan, door sloop van de molenromp ook hier een einde aan.

J.F. van Rooijen
archivaris van
waterschap IJsselmonde

Noten

1. In 1872 waren ook de Waalpolders tot stichting van een stoomgemaal overgegaan om de ontwatering te verbeteren.
2. Teixeira de Mattos baseerde de genoemde gegevens op door het polderbestuur verstrekte inlichtingen. (zie blz. 242 van De Waterkeeringen....)
3. Genoemd als molenaar van de polder in de lijst van weerbare mannen van Heer Oudelands Ambacht, 1747. (zie Swindregt Were, jg. 3 nr. 1, april 1989).

Bronnen

- Archief polder Heer Oudelands Ambacht: inv.nr. 269, 276, 284, 297, 298, 321-328, 358, 362-373, 391.
- Archief polder Kijfhoek: inv. nr. 115, 116.
- Archief Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtsche Waard: inv.nr. 802.
- Archief Develpolder: vl.inv.nr. 600, 725.
- F.Jorissen, Het Hoogheemraadschap van de Zwijndrechtsche Waard, februari 1331-februari 1955 (H.I.Ambacht, 1955/Schiedam, 1976).
- L.F. Teixeira de Mattos, De Waterkeeringen, Waterschappen Polders van Zuid-Holland, deel VI afdeeling II, het eiland IJsselmonde ('s-Gravenhage , 1920).

De nooit gebouwde korenmolenaar naast de Develsluis te Kleine Lindt

Algemeen

De activiteiten van mensen zou men kunnen onderscheiden in twee delen: het voorbereiden van plannen en het uitvoeren ervan.

Nu wordt een aanzienlijk deel van gemaakte plannen, om tal van redenen, niet uitgevoerd. Het verleden vertoont zich aan ons met de (restanten van de) resultaten van de uitgevoerde plannen.

Dat vooral maakt het verleden interessant en geeft een indruk tot welke prestaties men destijds in staat was.

Dat is dus een deel van de werkelijkheid. Er is nog een andere werkelijkheid. Hoe zou het historische beeld eruit zien wanneer we dat meer laten bepalen door wat niet gerealiseerd is? Ook interessant. Het zou de werkelijkheid niet anders maken, wel completer. Om die reden wil ik een niet-gerealiseerd plan belichten en pogen daarvoor een verklaring te vinden.

Tijd: De Gouden Eeuw

Het is halverwege de 17e eeuw, een periode die later De Gouden Eeuw genoemd zou gaan worden. Een tijd in de geschiedenis van de Republiek der Zeven Verenigde Nederlanden van welvaart, bloei van de schone kunsten, letterkunde en wetenschap.

Ook de keerzijde van die medaille mocht er wezen: vrijwel volledige afhankelijkheid, marginaal bestaan en schrijnende armoede op het platteland en onder het proletariaat in de steden.

In die periode berust de macht bij de regenten, een vrijwel gesloten kaste van leden van de bestuurlijke colleges. Zij komen voort uit het stedelijk patriciaat en uit de koopmanstand.

Invloedrijke regenten in het Dordrecht van die tijd zijn leden van het geslacht van Beveren of de Bevere.

Cornelis van Beveren

In deze bijdrage gaat het vooral om het hoofd van de regentenstand rond 1650 in Dordrecht:

Cornelis van Beveren. (1)

Een invloedrijke man, geboren in 1591 te Dordrecht, heer van Strevelshoek, West-IJsselmonde en Kleine Lindt (2), overleden te Dordrecht in 1663.

Van Beveren was o.m. rentmeester-generaal van Zuid-Holland van 1618 tot 1642, jarenlang, zij het onderbroken, burgemeester van Dordrecht in de periode van 1627 tot 1650 en wordt diverse malen belast met diplomatieke missies zoals in 1631 naar Denemarken, Noorwegen en Hamburg en in 1636 naar Engeland.

Voorts was hij, om dichter bij huis te blijven, van 1641 tot 1662 dijkgraaf van het hoogheemraadschap De Zwijndrechtse Waard. (3)

In de gezwollen stijl van de 19e eeuw wordt Cornelis van Beveren gekenschetst als "het sieraad der aanzienlijke kringen, de vriend van het volk, een voorstander van recht en billijkheid, handhaver der voorrechten van stad en burgerij, een oprecht Christen, rechtsgeleerde en geschiedkundige". (4)

Wat betreft de ambachtsheerlijkheid Kleine Lindt streefde hij naar uitbreiding van het aantal inwoners en wilde daartoe een korenmolen oprichten. (5)

Het plan tot stichting van een korenmolen

Vermoedelijk in 1652 vroeg Cornelis van Beveren, de toenmalige dijkgraaf, aan het college van dijkgraaf en hoogheemraden toestemming om een "wintcoorenmolen" nabij Develsluis op te richten ten dienste van nog aan te trekken inwoners.

Dat lijkt niet erg logisch: er komen immers geen nieuwe inwoners omdat er een molen is, maar er komt een molen wanneer dat, gelet op het aantal huizen en inwoners, lonend wordt geacht.

Van Beveren zal dit risico onderkend hebben en volgde een bekende weg door niet zelf een molen te bouwen en te exploiteren, maar dat over te laten aan een ander. Dusdoend kon hij, weliswaar niet meer dan, de overeengekomen pacht-prijs ontvangen, maar had verder geen zorgen over de financiële risico's van de korenmolen. Het verzoek van de dijkgraaf aan dijkgraaf en hoogheemraden werd, uiteraard, toegewezen.

In zijn functie van dijkgraaf van de Zwijndrechtse Waard en als ambachtsheer van Kleine Lindt ligt het in de rede dat hij de sluiswachter van Develsluis, tevens gemeenlands timmerman, Jan Dircksz. Timmerman alias Van Driel, kende, zowel als "werknemer" van het hoogheemraadschap en als inwoner van zijn ambacht.

De bouw en exploitatie van de molen wordt overgelaten aan deze Jan Dircksz. van Driel. (6)

Op 11 juni 1652 verscheen hij op kasteel Develsteijn te Groote Lindt, waar Van Beveren verbleef, en kreeg in erfpacht een buitendijks gelegen erf "naest den opslagh van Develsluys aan de oostzijde van dien" en tevens "den windt van mijn corenmolen aldaer bij den voornoemde Van Driell te stellen ende onderhouden als tot zijnen costen ende baeten, sonder dat wij op de voorsegde molen nu noch naermaels, ende voor althoos, yetwas boven de voorsegde erfpachten sullen pretenderen". Voor deze erfpachten zou Van Driel jaarlijks 24 carolusgulden betalen en als zekerheid hiervoor stelde hij zijn huis op het voornoemde erf "als oock den voorsegde corenmolen binnendijck aen ende annex d'oostzijde van de sluys" en tevens zijn tractement als sluiswachter en gemeenlands timmerman. (7)

Men kan gerust zeggen: met zijn hele hebben en houden!

De afloop

Uit deze acte blijkt dat Van Driel de molen voor eigen rekening diende te bouwen. Er was dus nog geen molen. In latere stukken en tekeningen komt geen aanduiding voor van een korenmolen op Develsluis. Het plan is kennelijk nooit ten uitvoer gekomen. De reden daarvan kan niet geweest zijn dat Van Driel kort na 1652 zou zijn overleden: hij stierf eerst in 1672 of 1673. (6) Wellicht kwam hij tot het inzicht dat er toch te weinig emplooi was. Volgens Regt (8) stonden er in 1632 in Kleine Lindt slechts 17 huizen. Ter vergelijking: in 1632 stonden er in Zwijndrecht 92 huizen en een korenmolen en in Heerjansdam, in datzelfde jaar, 51 huizen en een korenmolen. Die molen stond op de dam door de Waal te Heerjansdam naast de grens met Oost-Barendrecht (9) en had tevens de klandizie van een aantal Oost-Barendrechtters omdat er toen in het ambacht Oost-Barendrecht nog geen korenmolen stond. Die is pas gebouwd in 1668. (10)

Samenvatting

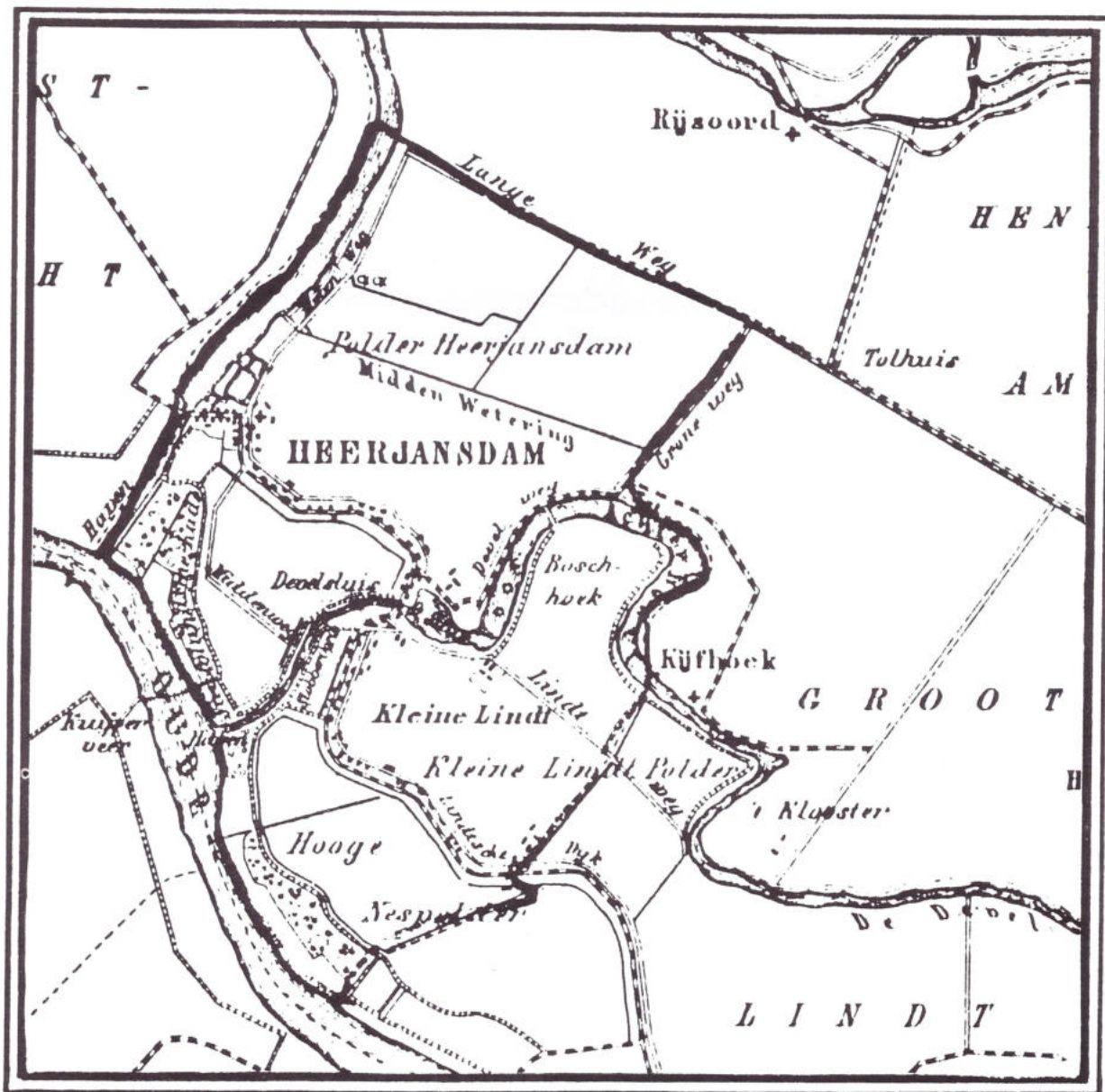
Het streven van Van Beveren tot uitbreiding van het aantal inwoners van de Kleine Lindt is niet bereikt: het aantal huizen is in 100 jaar tijd slechts met 10 vermeerderd, 17 in 1632 en 27 in 1732. (8) Ook het plan van Van Driel (11) om een korenmolen te bouwen en te exploiteren is niet uitgevoerd.

Noten en verwijzingen:

1. Nieuw Nederlandsch biografisch woordenboek, Leiden 1914, deel 3, blz. 109.
2. J.W. Regt: Geschied- en aardrijkskundige beschrijving van den Zwijndrechtschen Waard, den Riederwaard en het land van Putten over de Maas, Zwijndrecht, 1848, blz. 84 en 129.
3. F. Jorissen: Het hoogheemraadschap van de Zwijndrechtse Waard; februari 1331 - februari 1955, Zwijndrecht, 1976, blz. 118.
4. A.J. van der Aa: Biografisch woordenboek der Nederlanden; Haarlem, 1852, deel 1, blz. 149.
5. F. Jorissen, blz. 65.
6. K.J. Slijkerman: Het geslacht van Driel te Heerjansdam en Kleine Lindt; april 1989.
7. Oud rechterlijk archief Kleine Lindt; inv. nr. 1 d.d. 14 juli 1652.
Deze schepenacte, waarbij het contract, komt tevens voor in de verzameling stukken betreffende het geslacht Van Beveren of de Bevere. De inventaris van deze verzameling in het Rijksarchief is gepubliceerd in de Verslagen 's Rijks Oude Archieven 1918, bijlage XII, nr. 1: contract van Cornelis de Bevere, ridder, heer van Strevelshoek die zekere landen in erfpacht geeft aan Jan Dircksz. van Driel, 1652.
8. J.W. Regt, blz. 83.
9. K. Brinkman: Contactblad Hist. Ver. Barendrecht; april 1989: De korenmolen op de dam door de Waal te Heerjansdam in de 16e en in de 17e eeuw.
10. V.R.O.A. 1923: De inventaris van de archieven van de heerlijkheden Oost- en West-Barendrecht en Carnisse tot het jaar 1850; nr. 74 op blz. 268: rekening van de schout van Oost-Barendrecht over het maken van de korenmolen en over het recht van nakoop 1668.
11. Van K.J. Slijkerman te Rotterdam is in 1989 verschenen het boekje over de genealogie van het geslacht Van Driel tot 1750.

Het is te bestellen door overmaking van f 11,--
op giro 2330011 o.v.v. Van Driel.

K. Brinkman,
K.J. Slijkerman.

WEEKLACHT VAN DEN "DIKKEN MOLEN" WELGELEGE

Op een schilderachtig punt, aan de
schoone rivier, heb ik mijn standplaats...
meer dan twee eeuwen lang.

"Welgelege" is mijn naam en.... met recht.
Steeds was ik een wellust voor de oogen
van Dordtenaren en vreemdelingen. Schilders
van naam wijdden aan mij hun talent en
kwijnende Misses trachtten, met dweepende
blikken, mijn welgevormde ledematen te
omvatten en op het doek te brengen.

"Welgelege".... Ook mocht ik "Weltevrede"
worden genoemd.

Vroolijk blikte ik in het rond, beurtelings
naar het zuiden of noorden, naar het oosten
of westen, en lustig draaide ik er op los.
Nu echter - sinds eenigen tijd - ben ik
tot werkeloosheid gedoemd en is mijn tevre-
denheid geweken.

Niet meer worden mijne wieken door
kleurige zeilen omspannen, niet meer voel ik
de verrukkelijke trilling mijner ledematen....
Ik sta te druilen en te peinzen, steeds
turende naar het westen....., de zijde van waar
tergende winden mijn onmacht bespotten en
buien en regenvlagen mij in het aangezicht
zwiepen, om tranen te doen druppelen langs
mijne koude en huiverende gestalte....

En... met erger word ik nog bedreigd!
Reeds heeft men een smakeloos gebouw
aan mijn' voet geplaatst, waardoor de omgeving
wordt ontsierd.... een reusachtig schilderhuis..
als of men het nodig acht mij als een
gevangene te bewaken!

"Gevangene"? Ja... misschien wel
"ter doodveroordeelde"!

Immers - zal men de berichten in de
nieuwsbladen gelooven -, dan word ik met
afbraak bedreigd.

Afgebroken! Eene rilling vaart mij
door de leden, als ik er aan denk! Ze

Zwijndrecht, Molen „Welgelegen“

zullen beginnen - de snoodaards - mij van
mijn schoonste sieraad, mijn trouwe wie-
ken, te berooven, mijn hart en ingewanden uit
het lichaam rukken, om mij - verder - mis-
schien - nog eenigen tijd, al een vormlooze
klomp, ten spot van het Nederlandsche
volk, het aanzijn te gunnen.

Wee mij, als dat moet gebeuren!....

Liever dale het hemelvuur, dat mij zoovele
jaren heeft gespaard, op mij neder!

Moge het mij, alvorens het zoover
moet komen, in vlammen doen opgaan!

Zoo jammerde en weeklaagde de arme molen.
En een van zijne trouwe vrienden en
bewonderaars, begreep zijne smart.
Zoo gaarne wilde hij troostgronden aan-
voeren, maar hij kon die niet vinden.
Doch, wat hij wèl kon, was, een afbeelding
van den treurende doen vervaardigen
om ze aan eenige van diens vereerders en
overburen aan te bieden.
Wordt de omgeving nog verder ontsierd,
zoo kunnen wij ons het beeld van den
vriend voor den geest roepen, zooals
eenmaal was en zooals wij hem zoo
gaarne aanschouwden.

Dordrecht, Februari 1904

J.S. Kampff
(G.A.D. hs. 205)

DE HITLERHARING

"Zeg kelner", sprak een jonge fascist
in een van Neêrlands steden,
toen hij met een grooten zwaai
een café kwam binnentreden,
"zeg kelner, kunt u mij niet
een nieuwe Hitlerharing geven?
Dit is de hedendaagsche kost
waarbij een mensch kan leven!"
De kelner keek met open mond
het heerschapp even aan,
en dacht: "Een nieuwe Hitlerharing?
Waar haal ik die zoo gauw vandaan?
Ik heb in al mijn kelners dagen
van zoo'n visch nog nooit gehoord.
Het zal wel een snufje wezen
dat bij dat volkje thuis behoort".
Hij draait zich om, om bij zijn chef
hiervoor raad te vragen.

Die ziet de kelner lachend aan
om wat hem werd opgedragen.
En antwoordt vlug, met schalkschen blik
naar de vreemd'ling in het café:
"Je brengt hier achter uit de ton
een heel gewonen haring mee.
Ge maakt hem klaar zooals 't behoort
en zet hem dat heerschap voor.
Maak gij u maar niet ongerust
het komt wel in orde hoor".

Dra zat de Duitscher van de visch
als een echte Nazi te smullen
en kon hier dus zijn grage maag
met de gewenschte haring vullen.
Zoo had hij na een korte poos
zijn lievelingsgerecht gegeten,
trad toen beleefd naar het buffet
en zegt: "Mijnheer, ik wou eens weten,
waar haalt ge toch dien visch vandaan?
Wilt dit voor mij toch niet verzwijgen.
Ik heb heel Duitschland doorgereisd,
maar kon er nergens krijgen!"
"Och, kijk u eens hier mijnheer,
ge hoeft niet zoo ver te loopen.
Je graaft er bei zijn oogen uit
en zet zijn bek nog verder open.
Dan heb je 't beeld van onzen tijd.
Want Hitler met zijn vrederijk
is aan zoo'n haring zonder oogen
en met zoo'n grooten bek gelijk!"

Cornelis van den Berg

Mijn grootvader, Cornelis van den Berg, was in Ambacht een bekende verschijning. Namens de ARP maakt hij vele jaren deel uit van het gemeentebestuur, was wethouder en locoburgemeester, actief in het schoolbestuur en als dirigent van koren en muziekverenigingen. Graag zette hij een verhaal of rijmpje op papier. Op de foto (+ 1910) zien we Cornelis met zijn zoon Bastiaan en dochter Cornelia. Staande de huisgenoot Arie Molendijk. Moeder Jannigje v.d.Berg-v.d.Leer met dochter Hendrika. De zoons Piet en Reinier waren nog niet geboren. De foto is gemaakt naast de hoeve Bouquet. Van allen is alleen dochter Cornelia nog in leven.

C.R. van den Berg

DE VERENIGDE STRIJDKRACHTEN VAN SANDELINGEN * AMBACHT IN 1672

Van de Verenigde Strijdkrachten van Sandelingen Ambacht, heeft wijlen ons lid P. Visser uit het Rechterlijk Archief N°20 van Rijsoord, de onderstaande lijst van manschappen opgediept. Om deze lijst wat meer "diepgang" te geven, tevens een artikel over wat musketiers en piekeniers voor taak hadden in de genoemde periode en o.a. ook in de 80-jarige oorlog, 1568-1648.

DE MUSKETIERS

De musketiers waren in de eerste plaats geweer-schutters. Een soort geweer, vroeger musket genoemd, was het wapen waarmee ze ten strijde trokken. Verder hanteerden zij een rapier, (een soort zwaard) in gevechten van man tegen man, wanneer er b.v. munitiegebrek was of in 't gevecht het geweer onklaar was geraakt. Ze waren zeer kwetsbaar voor de cavaleristen die per paard opereerden. De belangrijkste taak van de piekeniers was het beschermen tegen cavalerie-aanvallen van de musketiers tijdens het laden van de musketten.

Het manipuleren wordt in het boek "Antieke vuurwapens" door Ir. R.T.W. Kempers als volgt beschreven:

"Het manipuleren met een lontroer zoals een musket was een ingewikkelde bezigheid, nog afgezien van het feit dat de musketier een respectabel aantal schietbenodigdheden had mee te voeren: een musket met laadstok en losse steunvork, een bandelier of kruitfles voor grof kruit, een kruitfles voor fijn kruit, kogelzak met kogels, kogelvorm, vuurslag, vuursteen, tondel en enige eindjes lont (afb. 1). Later in de 17de eeuw werden de kogels en het grove kruit gecombineerd tot papieren patronen die werden bewaard in een patroontas. Elke patroon bevatte een afgepaste hoeveelheid kruit en een kogel. Met be-

1. Muskettier van de Gheyn, ca. 1607. Dit is een van de afbeeldingen uit "Wapenhandelinghe van roers, musquetten ende spiessen", het instructieboek van Jacob de Gheyn uit 1607.

Goed zichtbaar zijn, behalve het musket en de forquet, de smeulende lont, de bandelier en het kruitflesje voor fijn kruit.

hulp van deze patronen, die het laden aanzienlijk vereenvoudigden, werd het mogelijk de individuele vuursnelheid ongeveer te verdubbelen, van twee tot ca. vier schoten per minuut. De genoemde patronen waren het logische vervolg op de gewoonte afgepaste kruitladingen in papieren of, aan de bandelier gehangen, houten kokertjes mede te voeren, welke gewoonte tegen het einde van de 16de eeuw in zwang kwam.

Welke waren nu deze wapenhandelingen met het musket? In het kort kwamen ze wat betreft het laden en schieten op het volgende neer. Aannemende dat reeds vuur was geslagen en de lont was aangestoken, was de eerste handeling de lont uit de serpentine en in de linkerhand te nemen, met de beide smeulende uiteinden op veilige afstand van de kruitflessen (in dit voorbeeld is verondersteld dat geen bandelier of papieren patronen beschikbaar zijn). Hierna werd het musket met de kolf op de grond geplaatst en de loop eveneens in de linkerhand genomen. Met

de rechterhand werd de grote kruitfles van de gordel genomen en een hoeveelheid grof kruit afgepast. Dit geschiedde doorgaans door de fles ondersteboven te houden en met de duim een klepje onderaan de tuit te openen. Hierdoor werd de tuit gevuld met kruit. Het klepje werd dan losgelaten en de tuit boven de - zo nodig eerst schoon en droog gemaakte - loop gehouden. Door dan een ander klepje, boven aan de tuit, open te drukken, viel de afgepaste hoeveelheid kruit in de loop. Hierop volgde een pleister (een in vet gedrenkt lapje) met een kogel, die eerst uit de desbetreffende tassen waren genomen. De laadstok werd dan uit de lade getrokken en in de loop gebracht. De lading werd aangestampt waarna de laadstok weer werd opgeborgen. Met de kolf werd dan enige malen op de grond gestampt teneinde er zeker van te zijn dat zich ook enig kruit in het zundgat bevond. Het musket was dan geladen en de musketier kon hierna voor de ontsteking gaan zorgen. Hiertoe werd de kleine kruitfles ter hand genomen en enig fijn kruit in de pan gestrooid, waarna de pan werd gesloten en mogelijke restanten kruit werden weggeblazen. De smeulende lont werd aan de serpentine* bevestigd en met de duimschroef vastgezet. De lont werd dan even op de gesloten pan neergelaten om te zien of het eindje de juiste lengte had. Het wapen was dan gereed voor gebruik. Voor het afvuren werd het musket op de forquet (stok, voorzien van gaffel) geplaatst, de lont afgeblazen, de pan geopend en het smeulende eind van de lont in de pan gedrukt door aan de trekker te trekken. Voor het volgende schot moest men al deze handelingen opnieuw verrichten. Werd in plaats van los kruit en kogel een papieren patroon gebruikt, dan werd de laadprocedure aanmerkelijk vereenvoudigd. De snelste oplossing werd bereikt - misschien niet geheel relementair - door de papieren patroon met de tanden open te bijten, een weinig grof kruit uit de patroon in de pan te strooien, de pan te

sluiten en dan de opengescheurde papieren huls met de rest van het kruit en de kogels in de loop te stampen.

Deze procedures zijn vrij uitvoerig beschreven teneinde duidelijk te laten uitkomen dat het lontroer, ondanks zijn voordelen boven de handbus, nog lang niet het volmaakte wapen was. Het gemanipuleer met het aan beide uiteinden smeulende stuk lont was hinderlijk en de kans op een ongewilde kruitexplosie was groot. In regenachtig weer was het zeer moeilijk de lont aan te steken en brandende te houden en bij duisternis verraadde de gloeiende lont gemakkelijk de aanwezigheid van een groep soldaten. De walm van de smeulende lont maakte dat benedenwinds de tegenstander al gauw "lont rook" hoewel, als het schot ketste en alleen het kruit in de pan opbrandde, de aanval toch maar met "een sisser afliep".

Daar het voor een soldaat te voet al moeilijk was een lontslotwapen te hanteren, valt het te

2. Roerschutter van de Gheyn, ca. 1607. Een andere afbeelding uit hetzelfde instructieboek. Deze roerschutter of arquebusier heeft geen bandelier maar een grote kruitfles, naast het flesje voor pankruit.

begrijpen dat dit voor een ruiter vrijwel onmogelijk was.

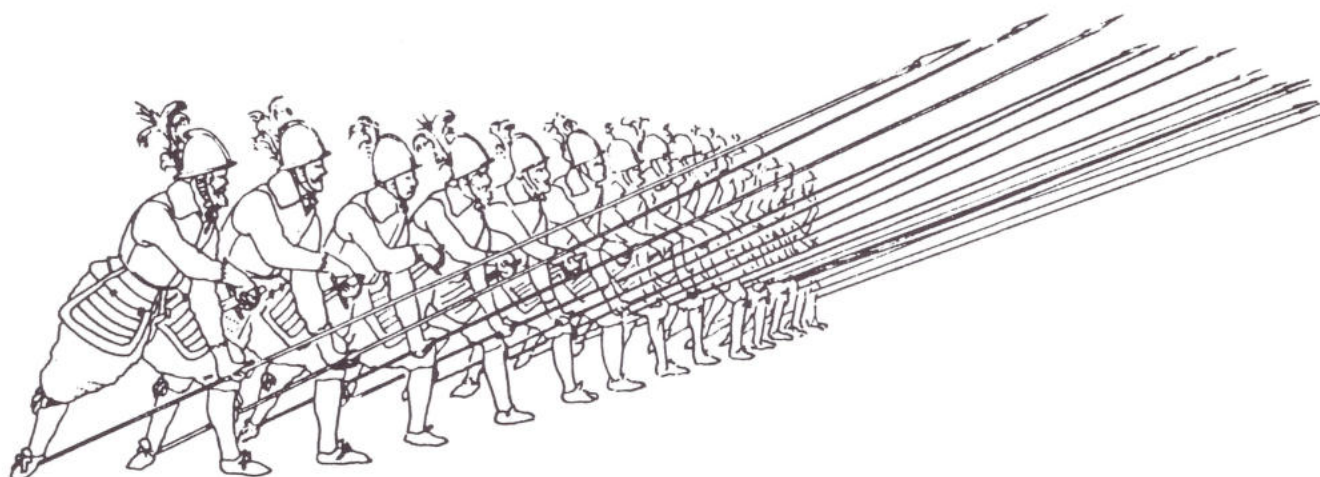
Aan het begin van de 80-jarige oorlog waren de lontroeren algemeen in gebruik. Dit zou gedurende de gehele oorlog zo blijven en nog tot het einde van de 17de eeuw voortduren. Bij het voetvolk behoorden twee verschillende afdelingen schutters: de musketiers en de arquebusiers of roerschutters. De musketiers waren bewapend met een musket en een rapier en verder uitgerust met een forquet, bandelier en ander toebehoren. De arquebusiers hadden in plaats van een musket een arquebuse. De lichtere uitvoering van het musket, die zonder forquet kon worden gericht en afgevuurd (afb. 2). Een ander type licht lontroer was de caliver, vrijwel gelijk aan de arquebuse maar met een groter kaliber. Ook de caliver kon zonder forquet worden gebruikt. Calivers waren in gebruik tot tegen het midden van de 17de eeuw.

Vooraf in het Nederlandse en in het Spaanse leger was het de gewoonte de musketiers in gesloten slagorde te laten opereren, in combinatie met blokken piekeniers. De meest voorkomende opstelling was een vierkant of rechthoek van piekeniers, geflankeerd door groepen musketiers. De vuursnelheid van deze groepen, die gelijktijdig op commando laadden en vuurden, was aanzienlijk lager dan die van een individuele schutter. Zij lag in de orde van grootte van één salvo per twee minuten."

* Met de bevestiging van de lont of een plukje tondel aan het vuurwapen zelf. Doormiddel van een draaibare S-vormige houder, de z.g. serpentine, werd het eerste mechanische ontstekings-systeem geïntroduceerd.

DE PIEKENIERS

Een piek behoorde van oudsher tot de z.g. paalwapens. Onderstaand citaat vonden we in het

HET GEBRUIK VAN PAALWAPENS BIJ DE INFANTERIE

Het lange schachtwapen vervulde vele functies bij veldslagen waarbij voetval was betrokken.

Pieken (lange lansen) werden in de 17e eeuw vooral gebruikt om een haag van punten te vormen tegen de cavalerie om zo de musketiers te beschermen tijdens het herladen van hun wapen.

DE MAAT (links) Pieken of speren waren de langste paalwapens en b.v. de pieken, die gebruikt werden om een squadron te verdedigen in de 17e eeuw konden wel 4,8 m lang zijn (16 voet). De sarissa, die gebruikt werd bij de Macedonische falanxformatie in ongeveer 350 v. Chr., was ongeveer even lang.

DE VOORNAAMSTE ONDERDELEN VAN EEN PAALWAPEN :

- a. Voet of kolf
- b. Schacht of stang
- c. De "langets", de zij- of klingstrips
(één aan elke kant)
- d. Huls of sok
- e. Steek- of slagblad (de huls en dit
blad vormen te zamen de top van
het paalwapen).

boek: Encyclopedie van wapens.

"Het zal duidelijk zijn, dat de toevoeging van een lange paal (stok, schacht enz.) aan snij-, steek- of slagwapens de gebruiker daarvan in het voordeel stelt, als hij te doen heeft met een tegenstander die slechts over een kort wapen beschikt. Een voetknecht beschikte hiermee ook over het middel om een ruiter aan te vallen of deze althans op afstand te houden.

Deze elementaire voordelen zijn de aanleiding geweest tot een heel arsenaal van paal- of stokwapens, dat - van bijna overal en vanuit de meeste perioden uit de geschiedenis - een enorme verscheidenheid te zien geeft. Ook deze voorwerpen kregen soms een prachtige uitvoering, te meer als zij voor staatsiewapens moesten dienen."

Bronnen:

Betreffende de musketiers: "Antieke vuurwapens" van Ir. R.T.W. Kempers. Blz. 38-41 uitgave 1977 uitgeverij Fibula-van Dishoeck Haarlem.

Betreffende de piekeniers: "Encyclopedie van wapens" onder redactie van David Harding. Blz. 56 en 57 uitgave 1981 uitgeverij Helmond-Helmond.

C. Lagendijk

Achtereenvolgende de Resolutie van haar,
Zo Grootmoogende, hebben wij, Schout ende
geregten van Rijsoort, Stevelshoeck, Sandelingen-
ambacht, Kijfhoeck ende Heere Oudelantsambacht,
gesommeert een lijste van alle de personen die
op 't geweer (: onder de respectieve dorpen be-
hooren:) kunnen worden gestelt gelijk hiernaer
volgt:

Capiteijn, Cornelis Willems Leenheer
Schout van Kijfhoeck
Luijtenandt, Gerrit Aertsz. van Gouthoeven,
Schout van Rijsoort en Strevelshoeck
Vendrich, Cornelis Jacobs van Prooijen
(vaandrig)

Sergeanten: Leen Cleijsz. (op het paard)
Gerrit Wouterz.
Ary Cornelis Soeteman

Tamboer, Willem Lourensz. de Hoet

Musketiers:

Teunis Andriesz Celosse, uijt Rijsoort
Wouter Willemsz, Uijt Sandelingenambacht
Bastiaen Hendriksz, op 't Clooster van Kijfhoeck
Cornelis Jansz den Hoet, uijt Sandelingenambacht

Cornelis Gerritsz Kranendonk,
uijt Sandelingenambacht

Barent Cornelisz van Driel, uijt Rijsoort
Pieter Melisz, uijt Heere Oudelantsambacht
Bastiaen Gijsbertsz. uijt Sandelingenambacht
Pop Melisz, uijt Rijsoort

Herman Andriesz Vos, uijt Sandel.ambacht
Franck Andriesz Vos, uijt Sandel.ambacht
Gerrit Cornelisz Kranendonk, uijt Sand.ambacht
Gijsberth Aertsz, uijt Sandelingenambacht

Aert Herbertsz, uijt Kijfhoeck
Cornelis Cornelisse, uijt Kijfhoeck
Fop Pouwels, uijt Kijfhoeck
Willem Abrahamsz v. der Mast, uijt Heere
Oudel.ambacht

Willem Dirkszn, uijt Heere Oudelantsambacht
Hendrick Aartsz, uijt Sand.l.ambacht
Hendrick Gerritsn Kranendonk, uijt Sand.l.ambacht
Gerrit Ariesz, uijt Sand.l.amb.

Pieter Jacobsz, uijt Heere Oudl.amb.
Wouter Bastiaensz Noortdijck, uijt Kijfhoeck
Mr.Lodewijcksz, uijt Kijfhoeck
Wouter Jansz, uijt Rijsoort

Jan Cornelisz van Dijck, uijt Rijsoort
Jan Maertensz, uijt Sand.l.amb.
Arie Cornelisz van 't Hooft, uijt Sand.l.amb.
Ary Cornelisz, uijt Sand.l.amb.

Claes Jansz, uijt Sandelingenambacht
Pieter Pleune Velthoen, uijt Heere Oudel.amb.
Dirck " , uijt Heere Oudel.amb.

Ary Jansz Baes, uijt Heere Oudel.amb.
Daniël Arysz Huijser, uijt Heere Oudel.amb.
Pieter Willemsz. uijt Rijsoort

Ary Jansz de Pee, uijt Heere Oudel.amb.

Pickeniers:

Adriaen Cornelisz v.der Giesen, uijt Heere
Oudelantsambacht

Jan Ariensz Vinck, uijt Rijsoort

Pieter Cornelisz Hoogenbergh, uit Sand.l.amb.

Teunis Cornelisz " " "

Hendrik Ariens Vos.

Govert Ariens Vos, uijt Sand.l.amb.

Steven Aryensz Pieterman, uijt Heere Oudel.amb.

Pieter Dammasz van " " "

Cornelis Jansz van Dijck, uijt Rijsoort

Gerrit Ariensz in 't Velt, uijt Kijfhoeck

Samuel Jansz van Dijck, " "

Cornelis Woutersz, uijt Sand.l.amb.

Cornelis Pieters " " "

Hendrik Teunisz Swartouw, uijt Sand.l.amb.

Cornelis Abrahamsz v.der Mast, uijt Heere Oude.
l.amb.

Fop Ariens, Heere Oude.l.amb.

Willem Cornelisz. van Corn.Aartsz,
uijt Sand.l.ambacht

Cornelis Bol, uijt 't volgerland v.Sand.l.amb.

Jan Jacobsn van Prooyen, uijt Heere Oudel.amb.

Cornelis Pauwels, uijt Kijfhoeck

Cornelis Aerts Koninck, uijt Kijfhoeck

Paulus Houtemeulen, uijt Kijfhoeck

Jacob Leendertsz Lagendijk, uijt Kijfhoeck

Jacob Pietersz " "

Maarten de Knegt van Gerrit Woutersz

Creijn Ariens Huijberts, uijt Heere Oudelants-
ambacht

*

"'t WAOTERMEULENKIE" van tuinder Luuk Gerritsen aan de Onderdijkse Rijweg.

De werkzaamheden voor de oprit Antoniuslaan-
Veersedijk waren reeds begonnen. De huizen
rechts: Guldenweg en,
de huizen in 't midden: Onderdijkse Rijweg en
Veersedijk staan er nog, hier zullen ook de
huizen aan 't Volgerland verrijzen.

Foto ± 1963

EEN BLOEMLEZING UIT HET AMBACHTS DIALECT

Het is een belediging voor alle dialecten om te spreken over "algemeen beschaafd Nederlands".

We kunnen beter spreken over "algemeen Nederlands".

In deze en twee volgende uitgaven willen we aandacht besteden aan het Ambachts dialect.

Wellicht zullen er lezers zijn die zich verwonderd afvragen, heeft Ambacht een eigen dialect?

Om deze vraag te beantwoorden is het nodig om vooraf vast te stellen wat onder een dialect verstaan wordt. Daarom zullen we eerst een algemene beschouwing hierover geven.

Dialect en taal

Wanneer we een woordenboek raadplegen over de begrippen dialect en taal dan geeft de "Kleine Larousse" voor het woord dialect de volgende verklaring: "Taal die in een bepaalde streek gesproken wordt, en als aanvulling: Taal die uit een grondtaal is ontstaan".

Voor het woord "taal" vinden we de verklaring: "Mogelijkheid van de mensen om met elkaar in verbinding te treden en hun gedachten te uiten door middel van stemtekens die eventueel op schrift gesteld kunnen worden".

In "Algemene Taal Wetenschap" van S.C. Dik en J.G. Kooy van uitgeverij Spectrum lezen we:

"Een van de opvallende eigenschappen van het taalgebruik in een taalgemeenschap is dat het niet homogeen is". Een voorbeeld daarvan is het naast elkaar bestaan van een officiële taal en verschillende dialecten. Het bestaan van een officiële taal, zoals het algemeen Nederlands, is een duidelijk voordeel. Het maakt uniformiteit in het spreken en vooral in het schrijven mogelijk.

Een taal heeft een veel hogere status dan een dialect. Men spreekt vaak misprijzend: "O, dat is geen taal maar een dialect", als het bijvoorbeeld gaat over het Gronings of het Limburgs (Taalsociologie, van drs. Pietersen uitg. Wolters-Noordhoff).

Voor het Nederlands is het 17e-eeuwse Amsterdam maatgevend geweest, weliswaar met Brabantse invloeden.

Uit bovenstaande kunnen we vaststellen dat het officiële Nederlands een gesystematiseerde vorm is van het taalgebruik op een bepaald moment en representatief is voor een taalgebied.

Men spreekt ook wel van een "standaard taal".

Het dialect daarentegen is regionaal en/of sociaal gebonden. Ook wordt het dialect als regel in mondelinge functies gebruikt en daarbij vooral in informele gespreksituaties.

Het dialect is minder onderhevig aan normen die juist wel in het formele en schriftelijk taalgebruik doorwerken.

Onze streek

We hebben gezien dat het dialect streek- of regio- dan wel sociaal gebonden is en binnen een bepaalde gemeenschap is ontstaan of gegroeid. Dit ontstaan vindt zijn oorzaak in de beslotenheid van de gemeenschap door de immobiliteit die er vroeger was. Bijna iedereen werkte in zijn woonomgeving. Contacten met mensen die ver weg woonden, waren er nauwelijks, behalve dan o.a. bestuurders en zakenlieden.

Dit had tot gevolg dat alle gebruiken en gewoonten binnen de gemeenschap bleven, zo ook de gewoonten in de onderlinge communicatie. Er ontstond een soort broedplaats.

Onze streek, en dan beperken we ons tot de Zwijndrechtse Waard, bestond ook uit een aantal van die gemeenschappen.

Dicht bij elkaar gelegen gemeenschappen hadden nog wel contacten onderling, zodat in het taalgebruik nog overeenkomsten bestonden, hoewel de uitspraak onderling weer verschillen vertoonden, bijvoorbeeld de aa van schaap wordt in Zwijndrecht meer naar de ò klank uitgesproken en in Ambacht met een è klank. De gevoelswaarde ligt dus anders.

Woorden als "dacht" worden echter weer op veel meer plaatsen uitgesproken als "doch" zoals in "ik doch" en het woordje "even" wordt "effe". De enkele jaren geleden overleden oud-Ambachter P. Visser heeft veel over de historie van ons dorp onderzocht, onder andere ook het taalgebruik.

Zijn studie geven wij hieronder in het kort weer:

Zij die de Nederlandse taal goed uitspreken, zullen smartelijk getroffen worden door het dialect dat in Hendrik Ido Ambacht gesproken wordt. De verandering

in de verte kaike
 grèèg of géél niet
 de knaine in de woai
 de anstrante oap
 de rèèpe binne goar
 ze stonge te kwèèke
 de slôôperai
 we zain weze boaje
 un arreboajer
 de strèèt is geplasterd
 un plannegie bedocht
 hai was kort angebonge
 of: hai sting kort voor de woage
 hai zat te brèène
 hai zat te gèèpe

't hong an un spaiker
 allemèèl hôôge hoeje
 èèpeneutjies
 de èèrupuls wazze vrot slecht

un stukkie verse kèès
 wèèfelaizer
 Sunterkloasèèvund
 de rèèsleje
 mokôk nog kaike
 ze zat te kwaile
 de kattedukzoasie
 sukkeloai
 un èèrdig praisie
 kèèremelluk

- in de verte kijken *
- graag of in 't geheel niet
- de konijnen in de weide
- de brutale jongen
- de knollen zijn gaar
- ze spraken luid
- de sloperij
- we zijn wezen zwemmen
- een arbeider
- de straat is geasfalteerd
- een plannetje bedacht
- hij was kort aangebonden
- hij schraapte zijn keel
- hij zat te gapen, of:
 hij gaapte
- het hing aan een spijker
- allemaal voorname mensen
- apenootjes
- de aardappelen waren erg
 slecht
- een stukje verse kaas
- wafelijzer
- Sint-Nicolaasavond
- de raadsleden
- moet ik ook nog kijken
- ze kwijlde
- de catechisatie
- chocolade
- een aardig prijsje
- karnemelk

Tot zover deze keer de studie en verzameling van uitdrukkingen.

In de volgende uitgave zullen we de publicatie van de woordenlijst voortzetten en nog enkele aspecten van het taalgebruik behandelen.

A. de Zeeuw

Colofon

"Swindregt Were" een naam die naast "Swijndregt Were" al vroeg genoemd wordt voor de Zwijndrechtse Waard, is een gezamenlijk periodiek van het Historisch Genootschap Hendrik Ido Ambacht en de Historische Vereniging Zwijndrecht.

Het blad verschijnt twee tot drie keer per jaar en wordt gratis aan de leden van de beide verenigingen toegezonden.

Redactie H.I.Ambacht:	Redactie Zwijndrecht:
mw P.M. Kats-	drs C.R. van den Berg
van de Velde	A. van der Linden
C. Lagendijk	K. Popijus
A. de Zeeuw	mw. E. Dreesens-
	van der Linden

Redactie-adres:

Prins Bernhardstraat 28, 3331 BR Zwijndrecht
telefoon 078 - 194677
(tevens adres secretariaat Historische Vereniging Zwijndrecht).

Secretariaat Historisch Genootschap
Hendrik Ido Ambacht:

Ir. H. van Vliet, Weteringsingel 38
3242 AJ H.I. Ambacht - telefoon 01858-12272
Postgiro nummer 440728

Druk: Pro Patria Zwijndrecht

De verkoopprijs voor losse nummers
bedraagt f 4,75.

ISBN 90-73236-02-9

De redactie is niet verantwoordelijk voor de inhoud van de onder auteursnaam geplaatste artikelen.

